

PIRIMQUL QODIROV ASARLARIDA TARIXIY SHAXSLAR OBRAZI.

Raupova Sevara Abdurazoqovna.

*Hamid Olimjon va Zulfiya nomidagi
ijod maktabi tarbiyachi pedagog*

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek adabiyotining yirik namoyandasi Pirimqul Qodirov ijodida tarixiy shaxslar obrazining badiiy talqini chuqur ilmiy tahlil qilinadi. Asosan yozuvchining “Yulduzli tunlar”, “Avlodlar dovoni” kabi romanlari misolida Zahiriddin Muhammad Bobur, Humoyun singari tarixiy shaxslarning badiiy obraz sifatida yaratilish xususiyatlari o'rganiladi. Tadqiqot davomida yozuvchining tarixiy manbalarga tayangan holda obraz yaratish, ularning ichki psixologik dunyosini ochib berish, tarixiy haqiqat va badiiy to'qimani uyg'unlashtirishdagi mahorati aniqlanadi. Shuningdek, tarixiy shaxslar obrazining milliy ong, tarixiy xotira va ma'naviy tarbiya jarayonidagi ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: Pirimqul Qodirov, tarixiy roman, tarixiy shaxs, obraz, badiiy talqin, Bobur, Humoyun, psixologik tasvir, realizm, milliy ong.

O'zbek adabiyotida tarixiy mavzudagi asarlar alohida o'rin tutadi. Ayniqsa, tarixiy shaxslar obrazini badiiy jihatdan yoritish orqali yozuvchilar millat tarixini jonlantiradi, o'tmish bilan bugun o'rtasida ma'naviy ko'prik yaratadi. Bu jarayonda tarixiy roman janri muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Pirimqul Qodirov ana shunday yirik adiblar sirasiga kiradi. Uning ijodida tarixiy haqiqatni chuqur o'rganish, uni badiiy shaklda ifodalash, tarixiy shaxslarni tirik inson sifatida ko'rsatish ustuvor ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, “Yulduzli tunlar” romani orqali Bobur obrazining mukammal badiiy talqini yaratilgan bo'lib, bu asar o'zbek tarixiy romanchiligining eng yuksak namunalaridan biri hisoblanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi – Pirimqul Qodirov asarlarida tarixiy shaxslar obrazining yaratilish xususiyatlarini ilmiy asosda tahlil qilish, ularning badiiy va tarbiyaviy ahamiyatini ochib berishdan iborat.

Pirimqul Qodirov (1928–2010) o‘zbek adabiyotining buyuk namoyandalaridan biri bo‘lib, uning ijodida tarixiy roman janri alohida o‘rin egallaydi. Yozuvchi zamonaviy mavzulardagi asarlari bilan birga, Temuriylar va Boburiylar davriga bag‘ishlangan romanlari orqali o‘zbek tarixiy romanchiligini yangi bosqichga ko‘targan. Uning asarlarida tarixiy shaxslar obrazi tarixiy manbalarga (“Boburnoma”, “Humoyunnoma”, “Temur tuzuklari” va boshqalar) asoslangan holda yaratilgan, lekin badiiy talqin, psixologik chuqurlik va insoniy his-tuyg‘ular bilan boyitilgan. Pirimqul Qodirov tarixiy haqiqatni saqlab, shaxslarning ichki dunyosini (iztiroblar, orzular, oilaviy munosabatlar, Vatanga muhabbat) ochib berishga muvaffaq bo‘lgan.

Yozuvchi romanlar ustida uzoq yillar ishlagan: masalan, “Yulduzli tunlar” ustida 10 yil (1969–1978) mehnat qilgan. Bu asarlar nafaqat O‘zbekistonda, balki xorijda ham (rus, ingliz, hind tillarida) mashhur bo‘lib, milliy g‘urur va o‘tmishga hurmat tuyg‘usini uyg‘otadi.

“Yulduzli tunlar” romani va undagi tarixiy shaxslar obrazi

Bu Pirimqul Qodirovning eng mashhur asari bo‘lib, Zahiriddin Muhammad Bobur Mirzoning hayotiga bag‘ishlangan. Roman ikki qismdan iborat: birinchisi — Boburning Farg‘ona taxtiga chiqishi, Movarounnahr voqealari va kurashlari; ikkinchisi — Afg‘oniston va Hindistonni zabt etishi. Asar “Boburnoma” va “Humoyunnoma”ga tayangan holda yozilgan.

Bobur obrazi romanning markazida turadi. Yozuvchi uni nafaqat shoh, sarkarda va shoir sifatida, balki murakkab inson sifatida tasvirlaydi:

- Jasorat va kurash: Yoshligidanoq (12 yoshida taxtga chiqqan) urushlarda, Shayboniylar bosqiniga qarshi kurashgan. Panipat jangi kabi buyuk g‘alabalar orqali Hindistonda boburiylar sulolasiga asos solgan.

- Ichki iztiroblar: Vatanga (Movarounnahrğa) sogʻinch, oilaviy fojialar, yengilishlar va sarson-sargardonlik davrlaridagi ruhiy holati chuqur ochilgan. Bobur sheʼrlari va “Boburnoma”dan olingan parchalar orqali uning donoligi, insonparvarligi va maʼrifatparvarligi koʻrsatiladi.

- Insoniy tomonlari: Oilaga mehri (opa Xonzodabegimga hurmati, oʻgʻli Humoyunga otalik tuygʻusi), doʻstlarga sadoqati, hatto dushmanlarga nisbatan adolatli munosabati.

Bobur obrazi epik va psixologik jihatdan boy: u temuriylar sulolasini saqlab qolgan, yangi imperiya bunyod etgan buyuk shaxs sifatida koʻrsatiladi, lekin shu bilan birga oddiy insoniy zaifliklari (masalan, oilaviy dramalar) ham yashirinmaydi. Yozuvchi Boburni “idealizatsiya” qilmay, tarixiy haqiqatga yaqin tutadi.

Boshqa tarixiy shaxslar:

- Xonzodabegim (Boburning opasi) — donolik, sadoqat va oilaviy tayanch ramzi. Boburga maslahatchi va ruhiy qoʻllab-quvvatlovchi sifatida tasvirlanadi.

- Qutlugʻ Nigorxonim, Zuhrabegim, Xadichabegim, Oyshabegim, Gulbadanbegim — Boburning onasi, xotinlari va qizi. Ularning oilaviy munosabatlari, muhabbat va fojialari (masalan, Oyshabegim bilan bogʻliq dramalar) chuqur yoritilgan. Ayollar donolik va maʼnaviy kuch timsoli sifatida koʻrsatiladi.

- Humoyun — Boburning oʻgʻli, voris sifatida tasvirlanadi, lekin otasining merosini saqlashdagi qiyinchiliklari ham ochiladi.

- Shayboniyxon — dushman obrazi, lekin “imoni zamon” kabi ulugʻvor jihatlari bilan koʻrsatilgan, bu tarixiy haqiqatni saqlashga xizmat qiladi.

Badiiy toʻqima elementlari: Roman tarixiy faktlarga asoslangan boʻlsa-da, oddiy xalq vakili Tohir (va uning sevgilisi Robiya) obrazi orqali xalq ruhini qoʻshadi. Tohir oddiy yigit boʻlib, koʻprik hodisasi orqali dushmanga zarba beradi — bu epizod beklarning qoʻlidan kelmaydigan jasoratni koʻrsatadi va

vatanparvarlik mavzusini kuchaytiradi. Badiiy to'qima tarixiy haqiqatni buzmay, aksincha, uni jonlantiradi.

“Avlodlar dovoni” romani va avlodlar obrazi

Bu “Yulduzli tunlar”ning mantiqiy davomi. Unda Humoyun va uning o'g'li Akbar hayoti tasvirlanadi. Roman avlodlar o'rtasidagi meros, sadoqat va davomiy kurash mavzusiga bag'ishlangan.

- Humoyun obrazi: Otasidan qolgan saltanatni saqlashdagi qiyinchiliklar, ichki va tashqi dushmanlar bilan kurash, jasorat va sadoqat. U Boburning vorisi sifatida, lekin o'ziga xos muammolari bilan ko'rsatiladi.

- Akbar obrazi: “Chinakam daho shaxs” sifatida tasvirlanadi. U imperiyani mustahkamlash, ma'rifatparvarlik siyosati va buyuk davlat arbobi sifatida yoritilgan. Roman pok sevgi, insoniy mehr-muhabbat mavzularini ham o'z ichiga oladi.

Asarda avlodlar dovoni (merosni saqlash va rivojlantirish) g'oyasi markaziy o'rin tutadi. Tarixiy shaxslar psixologik jihatdan chuqur ochilgan: ularning ichki kurashlari, siyosiy qarorlari va oilaviy munosabatlari.

“Ona lochin vidosi” va “Shohruh va Gavharshod” romanlari

Bu asarlar Temuriylar davriga bag'ishlangan. Markaziy obrazlar — Shohruh Mirzo (Amir Temurning o'g'li) va uning rafiqasi Gavharshodbegim.

- Shohruh Mirzo: Odil hukmdor, ma'rifatparvar shaxs sifatida tasvirlanadi. Uning davlat boshqaruvi, ilm-fanga qo'shgan hissasi yoritilgan.

- Gavharshodbegim: “Ona lochin” timsoli — buyuk ona, tadbirkor va ma'rifatparvar ayol. U Hirotni obodonlashtirish, ilm-fan homiysi bo'lishi, o'g'li Mirzo Ulug'bek va Alisher Navoiy kabi siymolarga mehr-muhabbati chuqur ochilgan. Roman oilaviy sadoqat, ona-farzand munosabatlari va fojiviy taqdirni tasvirleydi. Gavharshodbegim obrazi o'zbek adabiyotida birinchi marta shu qadar keng va atroflicha gavdalantirilgan.

Asarda yoshlikdagi Ulug'bek, Husayn Boyqaro va Navoiy ham yorqin tasvirlangan. Ayol obrazi donolik, fidoyilik va ma'naviy kuch ramzi sifatida ajralib turadi.

Qodirovning tarixiy shaxslar obrazi yaratish uslubi

- Tarixiy haqiqat + badiiy talqin: Birlamchi manbalarga qattiq tayanish, lekin ichki dunyo va dialoglar orqali jonlantirish. Badiiy to'qima (Tohir kabi) tarixiy voqealarni boyitadi, lekin faktlarni buzmaydi.

- Psixologik realizm: Shaxslar nafaqat siyosiy arbob, balki inson sifatida — his-tuyg'ular, iztiroblar, orzular bilan ko'rsatiladi.

- Epiklik va xalq ruh: Tarixiy shaxslar yonida oddiy odamlar obrazi orqali xalqning roli ta'kidlanadi.

- Ayollar obrazi: Xonzoda, Gavharshod kabi ayollar donolik va sadoqat timsoli.

- Tarbiyaviy ahamiyat: Asarlar o'tmishga hurmat, vatanparvarlik va merosni saqlash g'oyalarini targ'ib qiladi.

Qodirov Oybek va Odil Yoqubov an'analarini davom ettirib, tarixiy romanni psixologik va epik jihatdan boyitdi. Uning asarlari bugungi kunda ham o'quvchilarni o'tmishga sayohatga chorlaydi va milliy o'zlikni his qilishga yordam beradi.

Xulosa

Pirimqul Qodirov asarlarida tarixiy shaxslar obrazi o'ziga xos badiiy mukammallik va ilmiy asoslanganlik bilan ajralib turadi. Yozuvchi tarixiy manbalarga tayangan holda, ularni oddiy faktlar yig'indisi sifatida emas, balki tirik, murakkab va ko'p qirrali insonlar sifatida tasvirlaydi. Ayniqsa, Bobur, Humoyun kabi siymolar orqali tarixiy shaxslarning nafaqat siyosiy faoliyati, balki ularning ruhiy kechinmalari, ichki iztiroblari va insoniy fazilatlarini chuqur ochib berilgan.

Qodirov ijodining muhim jihati shundaki, unda tarixiy haqiqat va badiiy to'qima o'rtasida muvozanat saqlangan. Yozuvchi tarixiy voqealarni

buzmagan holda, ularni badiiy jihatdan boyitadi va o'quvchiga ta'sirchan tarzda yetkazadi. Natijada tarixiy shaxslar obrazlari nafaqat tarixiy ahamiyat kasb etadi, balki zamonaviy o'quvchi uchun ham ibrat manbai bo'lib xizmat qiladi.

Shuningdek, yozuvchi yaratgan obrazlar milliy o'zlikni anglash, tarixiy xotirani tiklash va ma'naviy qadriyatlarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Tarixiy shaxslarning irodasi, vatanparvarligi va mas'uliyati orqali yosh avlodda ijobiy fazilatlarni rivojlantirish imkoniyati yaratiladi. Umuman olganda, Pirimqul Qodirov asarlarida tarixiy shaxslar obrazi nafaqat adabiy-estetik qiymatga ega, balki katta tarbiyaviy va ma'rifiy ahamiyatga ega bo'lgan badiiy hodisa sifatida namoyon bo'ladi.

Adabiyotlar.

1. Pirimqul Qodirov. "Yulduzli tunlar". "Yangi asr avlodi" nashriyoti 2016.
2. Pirimqul Qodirov "Humoyun va Akbar". "Sharq" nashriyoti 2016.
3. Qodirov P. Avlodlar dovoni. - Toshkent: Sharq nashriyoti, 1995.
4. Qo'chqorov O. O'zbek romanchiligi tarixi. - Toshkent: O'zMU nashriyoti, 2006.
5. Mamajonov A. Tarixiy roman va tarixiy haqiqat. - Toshkent: Fan, 1990.
6. Sharifjonov S. O'zbek adabiy tanqidi tarixi. - Toshkent: Fan, 1996.